

הרצאה תשנ"ח

מאי חנוכה? שואלת הגמרא במסכת שבת דף כ"א ע"ב, *תתקאלקאל / תתקאלקאל / תתקאלקאל* שעל חג זה נאמר: בכ"ה בכסלו יומי דחנוכה תמניא אינון דלא למספד בהון ודלא להתענות בהון? ועל כך משיבה בזו הלשון: כשנכנסו היונים כהיכל טימאו כל השמנים שבהיכל וכשגברה מלכות בית חשמונאי ונצחום בדקו ולא מצאו אלא פך אחד של שמן שהיה מונח בחותמו של כהן גדול ולא היה בו להדליק יום אחד נעשה נס והדליקו ממנו שמונה ימים, לשנהאחרת קבעו ועשאו ימים טובים בהלל והודאה" עד כאן על חנוכה במקורות.

האדמו"ר מצורטקוב הרב ר' ישראל זצ"ל שאל: מדוע לא קבעו מיד את היום טוב אלא חיכו לשנה הבאה? והוא עונה: כי החזיון אשר מתגלה לאחר כל מלחמה היא רציחה ואכזריות, ומדות

אלו יתרשמו עמוק בנפשם של העם ויבו אוס להשחתת המוסר והמדות.

תתקאלקאל / תתקאלקאל ומנהיגי ישראל באותו הדור הששו שמא המידות הרעות הנובעות מהמלחמה נקלטו גם אצל הישראלים, לכך רצו לקבוע יו"ט לזכר הנצחון, כי נצחון כזה מוטב שישכח מהר, כי תוצאותיו קשות ורעות ועלולות לגרום לירידה מוסרית בעם. אבל לאחר עבור שנה נוכחו לדעת שהיהודים במידותיהם הטובות עובדים ויודעים אשר שקר הסוס לחשועה ובור חילו לא נמלטו, רק השם לחם את מלחמתם, אז קבעו יום טוב.

ואילו הרב אברהם יצחק הכהן קוק זצ"ל, באותו ענין אומר: "את החג חנוכה נאמר שחגו "לשנה אחרת" ולא באותה השנה לדעתו הדבר הוא פשוט כפשוטו: משום שכל פעם שמתרחש נס פתאומי, צריך להמתין זמן מסויים ולראות מה יהיו המשכחי ההתפתחות של הנס ומה יצח ממנו שכנבולדות עם ישראל כבר אירעו לא פעם שלאחר השמחה הפתאומית ששמחו בעת שהיו בטוחים בנס שהתרחש ובישועה שבאה, צצה ועלתה האכזבה המעציבה, וראו עד *תתקאלקאל* מהרה כי המשחה היתה שמחת שוא ובאה בטרם עת...

ואולי זאת היא הסבה שבספור על חנוכה בגמרא שהבאנו כי חגו את הנס אך ורק שמצאו פך שמן טהור בבית המקדש אשר טמאו היוונים ורק הפך הזה היה טהור בחותמת של כהן הגדול ובמקום של יום אחד דלק שמונה ימים, ולא אף במלה אחת על הנסים והנפלאות של רבים ביד מעטים, גבורים ביד חלשים, וטמאים ביד טהורים ורשעים ביד צדיקים כפי שנאמר בתפלת "על הנסים" שחברו בקתופה יותא מאוחרת. גם בספר החשמונאים א' וב' שמיחסים אותו

ליוסיפוס פלאוויוס מסופר כי עיקר החג הוא בגלל חנוכת המזבח אשר טמאו היונים חוגגים שמונה ימים.

ואפילו בפסיקה רבתי שמובא טעם אחר לשונה לחלוטל קגינת שמונהימי חנוכה לפי דעתו: בשעה שנצחו בניו של חשמונאי כהן הגדול את מלכות יון, ונכנסו לבית המקדש ומצאו שם שמונה שפודין של ברזל וקבעו אותם והדליקו בתוכם נרות.

מעניין להביא את דעתו של ד"ר הרצל על המנורה של חנוכה והוא כותב: היה הי אש אחד, אשר צרת *תתקאלקאל* היותו יהודי נגעה עמוק עמוק עד נפשו, אמו היה האיש, למן לדתו היהודית ולאמונת אבותיו לא שעהזה כמה שנים, והנה שבה נגלתה שנאת ישראל הישנה, עוטה לבוש חדש אז בא הדבר, *תתקאלקאל / תתקאלקאל / תתקאלקאל / תתקאלקאל / תתקאלקאל / תתקאלקאל / תתקאלקאל / תתקאלקאל / תתקאלקאל / תתקאלקאל* אשר בימי טובה לא היה, אולי, מגיע אליו לעולם, כי היה רחוק ממנו מאוד מאוד, הוא החל לאהוב את היהדותו, אהבה זו התפתחה בקרבו עד אשר גמל הרגש העמום. ויהי לרעיון ברור, כי רק בדרך אחת יש להיחלץ מצרת היהודים: והיא השיבה אל היהדות.

הרצאת תשנ"ח (2)

באופן חפשי צר צורת שמונת הקנים העולים בגבה אחד ומתפצלים ימינה ושמאלה, זה למעלה מזה. חפשי יצר גם הוא על פי הטבע, בלי שים לב לכוונות אחרות, שגם יש בהן בוודאי מן הטעם והאמת. מטרתו הייתה יופי שכולו אומר חיים. התרשם היה אילן אשר ענפיו יוצאים ומתפשטים במישור, ובגיביעי פרח אלה היו נרות.

והאמן ראה בכל אלה סמל לתחיית העם אשר יבקע אורה ויגדל ויפרוץ. בראשונה ראה דולק נר אחד, עוד אחד, ועוד אחד ועוד אחרים. החושך יחלוף כליל, בתוך הצעירים בני דלת העם יבקע האור בראשונה, ואחר ילוו עליהם האחרים, אוהבי הצדק והאמת. החופש והקידמה האנושית. היופי, ובהיחזק הנרות עולם דולקים, ישתאו וישמחו על העבודה שנ עשתה, ואין לך תפקיד חשוב ומביא אושר יותר מתפקיד השמש, משרת האור....

אולי זאת היא הטבה שנוהגים להעמיד את השמש למעלה מכל הנרות החנוכה,.... חג החנוכה השפיע בלשון מועטה גם על מלחמות עולמיות מספרים על מעשה בחייל יהודי בצבר האמריקאי בתקופתו של וושינגטון היה זה בשנת 1777 היה זה אקט/בשדה הקרב בחפירת מגן, הגנרל ושינגטון לאחר מכן נשיא ארצות הברית סייר באותו לילה את מחנהו, כשמחשבות נוגות מתרוצצות בקרבו, "כל כך הרבה קרבנות הקרבתי למולדת והנצחון אינו עדין באופק" לפתע ראה אור מנצנץ מתוך אחת החפירות, התקרב הגנרל לחפירה וראה: חייל עומד ומזמר בחשאי לאור הנר.

מה אתה עושה? שאלו הגנרל וושינגטון. הסביר לו החייל את מעשה החנוכה והוסיף: "אני התפללתי לאור הנר זה גם לנצחונך ובטוח אני הוד מעלתך שאלתה תנצה בקרב כמו שניצחו אקט/אקט המכבים" בודה לו וושינגטון ונתמלא רוח תקווה וגבורה ועוד לפנות בוקר הסתער על האויה בניצמו. (היה זה המלחמה נגד הבריטים בברנדיוין היה נשיא הראשון של ארצות הברית.)

חנוכה באושוויץ

על החנוכה באושוויץ מספרת בחורה אחת את הסיפור הבא: קשה היה לנו לדעת תאריכים, חגים וכו' רבים התקשו אף להבדיל בין יום ללילה, חילופי לוח השנה נראו לנו כשייכים לפלנט אחרת, אך היו בינינו כמה נערות דתיות וביניהן אחת במיוחד בת של רב, שידעה תמיד את הימים ואת החגים. וגם את השבת. היא טפחה לנו שחנוכה משמש ובא. כשהתקרב היום, אמי ואני תכננו להשיג משהו לנו כמנורה, הנר יהיה כמה חוטים דקים, וגם השמן היה דבר של מותרות ממש, אבל הבעיה העיקרית הייתה החנוכיה. לפתע מצאנו פתרון כמה מהבנות יצאו לעבוד מחוץ לשערי המחנה, ולתדמתנו עברנו בדרך שדה של תפוחי אדמה, בעשה שהסוהרת לשנו היתתה עסוקה לרגע, לקחנו כמה תפוחי אדמה, הסתרנו אותם מתחת לבגדינו ושמרנו אותם כבבת עינינו עד לסוף היום. תפוחי אדמה אלה שיו תוספת חשובה לתפריטנו הדל. בכל יום, אקט/מישהי אחרת יצאה נשכרת מן המציאה, בכל יום הבאנו עוד מע כחלברותינו האסירות.

אך בערב נר ראשון של חנוכה, כל תשומת הלב הופנתה ממזון גופני למזון רוחני, אף בשבמ-רים מסויימים, תוספת הקלוריות הייתה הדבר ביחיד שהחזיק אותנו בחיים, היה צורך גדול יותר להגליק נרות ולהכריז על נצחון רוחני על שובינו.

לכן שמנו כבר ארבעה תפוחי אדמה, חמכנו אותם לחצי וניקינו אותם כדי שישמשו כחנוכיה. הפתילים נלקחו מהוטים של בגיניו הקרועים והשמן נגנב בסכנת חיים מסדנת המכונות. אנחנו הנערות הצעירות באושוויץ, חגגו את נצחון מתיהו והחשפונאים ואת הנס שזכו לו, המנורה דלקה שמונה ימים.

מספר שמחה אחד ממניצולי השואה על חנוכה בבוכנוואלד.

היה לי יומן קטן שבו רשמתי את התאריכים והחגים היהודיים, בשמחה רבה גיליתי שחנוכה חל בעוד כמה ימים, החלטתי שנדליק חנוכיה, שתי בעיות ניצבו בפנינו, צריך היה לארגן שמן ולמצוא מקום שבו לא יראו את שלהבת הנר. לא היה מחסור בשמן בבית המלאכה, אבל איך נוכל להבריה ולס טיפות אחדות לצריף שלנו, לפני שני בערב 11 בדצמבר, נר ראשון של חנוכה?.

ידענו כמובן שההלכה אינה מחייבת אותנו לסכך את חיינו כדי למלא מצוות. אבל רבים מאיתנו השתוקקו לגלות את רוח ההקרבה שהפגינו אבותינו במשך ההיסטוריה. אנחנו שהיינו במצוקה רוחנית וגופנית גדולה, חשנו שגור של חנוכה יחמם את נפשותינו הרעבות וייצוק לחוכנו תקוות אמונה ואומץ. כדי שנוכל לעבור את החורף הארוך והנורא הזה. החלטנו להפיל גנרל. גרינוואלד שכנע את מייסטר מאיר השנוא שהמכונה שלו תיטיב לפעול אם ישמנו אותה בקיעות בכל בוקר, ולשלם כך כדאי לתת לנו קופסה של שמן מכונות משובח. ביום ששי שני בערב שמתי את השמן בקופסה ריקה למחצה של משחת נעליים, לקחתי כמה חוטים משמיכ-תי הדקיקה ועשיתי מהם פתיל. בירכתי את שלוש הברכות המסורתיות. ונר קטן של חנוכה הבהב לאט מתחת לדרגשי. לא רק ידידי מהשולחן הדתי היו איתנו, אלא גם רבים אחרים בחדר הצטרפו אלינו בשירי חנוכה. לרגע, שום דבר אחר לא היה חשוב. היינו קבוצת של יהודים הממלאים את חובתנו הדתית והולמים על הבית ועל ימים עברו.

בשמחה אחזתי בחנוכיה הקטנה שלי ורצתי החוצה. שם, מתחת לשמים הצוננים, זרועי הכוכביות כשהרעש הכבד של מפציצי בעלות הברית מעל ראשינו. הוספתי למלמל את הברכות, להשמע שעשו נסים לאבותינו בימים ההם בזמן הזה, ראוי לציין כי המספר שמחה וחבריו כמעט איבדו את חייהם בגלל החנוכיה. המפקד הנאצי הריח את השמן הבוער ועמד לגלות אותה מתחת לדרגש וכאשר נשמע צופר האזעקה, החיפוש נפסק והנאצי נמלט לנפשו בעוד בו....

ונסיים בחגיגת הג חנוכה אצלנו בירושלים בעתיקה ערב נפילתה בידי הירדנים במלחמת השחרור כפי שמתאר אותה המנוח אפרים די זהב.

ג

בקצה רחוב היהודים, סמוך לחומה המקיפה את ירושלים העתיקה, מתנשאת גבעה, על הגבעה הזאת ביה בנוי בית שהיה שונה מכל שאר הבתים שברחוב היהודים. רוב הבתים שברחוב היהודים ובסמטאות שמסביבו קטנים היו ומגובבים זה על גבי זה, ובית זה מרווח וגדול היה, חדרים רבים היו בו והיה מוקף חצר גדולה. חלק גדול מן הגבעה היה משמש מגרש משחקים לילדים שמלאו את הבית במשך רוב היום, שכך היה זה בית ספר לילדי משכנות העוני בין החומות. מגרש המשחקים לא היה מגרש משחקים לפי מושגיהם של ילדי הארץ במקומות אחרים! לא היה בו כל מכשירים ולא דברים נאים אחרים העשויים להרחיב את דעתו של הילד. זה היה סתם מגרש שנצטרבו בו אשפה ולכלוך והמוני זבובים זמזמו שם מבוקר עד ערב.

בימים כתיקונם היו ילדי בית הספר משחקים על הזגרש הזה בשעת ההפסקות במשחקים פשוטים בתכלית; בגולות, בכדור יד, בטביבונים וכיוצא באלה. אולם משבאו ימים טרופים לשוב ומעבר לסומה היו לעתים כדורים תועים נצטוו הילדים לעקור רגליהם ממגרש זה הפתוח והגלוי לעין והסתפקו בחצר הפנימית לצורך משחקיהם. המגרש נשאר שם ומוקר למיליוני הזבובים שערכו בו הילולותיהם, ומשנתרבו הכדורים התועים מעבר לחומה מצד כפר השלוח, הוזהרו הילדים שלא להתקרב לחלונות ולבוא את הבית דרך הסמטאות העקלקלות והחצרות הסמויות מן העין.

באותם הימים כבר התחילה מלחמת השחרור שלנו, הרובע היהודי בעיר העתיקה היה מנותק מן ירושלים החדשה ומוקף ים של אויבים. אולם עדיין התנהלו החיים בין החומות כסדרם. בעלי המלאכה עסקו במלאכתם חנוונים עמק/על/משקתקת+ מרכולתם, הינוקות של בית רבן

למדו תורה והמגינים עמדו על משמרתם. יריות וקולות נפץ רעמו מעברים שונים בכל שעות היום.

קרבו ימי החנוכה, גשמי החוקף הקדימו לבוא אותה שנה והשמים דלפו בלי הרף, בבית אשר על הגבעה נדמו קולותיהם הצוהלים של הילדים. אמנם עדיין היו מתגנבים בסתר לכיתותיהם ושמעים תורה מפני מוריהם. אולם היו יושבים שחוחים וצפופים ורועדים לכל קול נפץ וזמזום כדור.

בשעות הבקר, בערב חג החנוכה, נתכנסו כל הילדים באולם ומנהל בית הספר עמד וכפר לפנייהם על פרשת הגבורה של המכבים, המנהל אדם בגיל העמידה, בעל גוף כחוש ועינים בוערות כלפידים, דבר בהתלהבות על המעטים שנצחו את הרבים ועל הסהורים שהתגברו על הטמאים. פתאום קפץ רפאל נער כבן אחת עשרה, על רגליו ושאל: - מורי ורבי האם לא נערוך

הערב נשף חנוכה כבשנה שעברה? דממה נשתררה באולם: השאלה הדהימה את כל הנוכחים, את התלמידים ואת המורים גם יחד. המנהל עמד כהמום ולא ידע מה ישיב, והנה עמד נער שני על רגליו ואמר: - ובאמת מדוע? לא נערוך נשף חנוכה? - באמת מדוע? החרו אחריו כמה ילדים

אחרים. המנהל עמד כמה רגעים כמאובן, התאושש ואמר: - ילדים, הרי ידעתם כי אין להעלות אור בבתיים בלילה ואין להתהלך ברחובות כי כחזקת סכנה הדבר: השנה נותר על נשף חנוכה המסורתי שלנו ולעומת זאת נחוג את חג המכבים בשנה הבאה במשנה שמחה. נקוה כי עד אז נגאל גאולה שלמה ונשאב על אדמתנו לבטח.

והנה קם רפאל שוב על רגליו ואמר: - מורי, נאפיל על החדר בוילונות כהים ונתגנב בזהי-רות שאיש לא ירגיש בנו, אך על הנשף לא נותר. - כן! - קראו הרבה ילדים בבת אחת - צדק רפאל, לא נותר על נשף החנוכה! - ~~אף/אף/אף~~

המנהל עמד כאובד עצות ולא ידע מה יעשה. ולאחר ששקל בדעתו שעה ארוכה אמר: - יפה ילד-ים נערוך נשף חנוכה, אולם הפעם בלא ממחקים, בלא פירות ובלא לביבות. נדליק את הנרות של חנוכה, נשיר במקצת ונתפזר.

הילדים קבלו את הדבר בשמחה ובארשת נצחון, כמה ילדים קבלו על עצמם להכין את החנוכה ולקשט את החדר ועל רפאל הוטל לספק את השמן.

אחרי תפלת מנחה נטל רפאל בקבוק והתחיל לחזר על הבתים כדי לאסוף את מעט השמן הדרוש להדלקת הנרות. השמים היו אפורים כעופרת וגשם דק התחיל יורד. בזהירות רבה ובנתיירות קלות כצפור עבר רפאל מחצר לחצר ואסף אל תוך הבקבוק את מעט השמן שהיה דרוש לו. איש לא טרב לו. אך כמה מן השכנים יעצוהו שלא יתרוצץ בחוץ. אולם רפאל עשה את שלו וכשהיה

בקבוקו כמעט מלא שם פניו את בית הספר אשר על הגבעה בקצה רחוב היהודים. בעברו על פני בית הכנסת, "רבי יוחנן בן זכאי" נשמע פתאום קול נפץ אדיר ואור גדול האיר את חשכת הלילה, ומיד לאחר קול הנפץ ניתך מטר יריות ממרחק לא רב. רפאל מהר להכנס אל אחת החצרות ואמר להסתתר בה עד יעבור זעם, והנהמשע קול קורא אליו: - היי, ילד! מה אתה מתרוצץ כאן! רוץ הביתה! הסתכל רפאל מביבו ולא ראה איש באפלה, שוב ק

קרא הקול: - אל תסתובב כאן ילד! רוץ הביתה אמרתי לך! עתה ידע רפאל, כי הקול בא מעליית הגג וכי קולו של אחד המגינים הוא, פנה רפאל אל עבר הגג וקרא: - סלה לי חבר, עלי להגיע לבית הספר; אנו עורכים נשף חנוכה. האיש אשר בעליית הגג פרץ בצחוק:

-ח-ח-ח! נשף חנוכה! מה אתה מקשקש?! - בחיי חבר, הנה יש לי גם בקבוק שמן להדלקת הנרות. הושמע אתה? הנה פסקו היריות. בבקשהחבר, אולי תלווני לבית הספר? כולם מחכים שאביא את השמן שנתחיל בנשף. היתה דממה, היריות אמנם פסקו. רפאל שמע התלחשות בעלית הגג. והנה אמר אליו הבחור מלמעלה: חכה רגע, קט, ילד ואלווה אותך. ומיד קפץ אל תוך החצר בחור חבוש כובע גרב וחצור חגורת כדורים ואקדוח. הבחור נטל את ישו של רפאל ואמר: - הבה נלך. בלי אומר ודברים יצאו שניהם מן החצר הקטנה שליד בית הכנסת "רבי יוחנן בן זכאי" ופנו לסמטה צרה ואפלה מאוד שהובילה אל הגבעה אשר עליה עמד בית הספר מדי פעם בפעם מעדו רגליהם על האבנים החדות והמדרגות החלקות והעקומות. הבחור האיר את הדרך בפנס כי ס קטן, שבידו עד הגיעם דרך סבך של חצרות אלהבית. אורות לא בקעו משם, אולם ממרחק מה נשמע קולותיהם הרעננים של הילדים שבאו לחוג את חג בחנוכה,

כשנכנסו רפאל והבחור המלווה אותו בעד הדלת המאופלת אל האולם המואר הוכו כמעט בסנו-רים. כל ילדי בית הספר עם מוריהם נאספו בו. הקירות היו מקושטים בפסוקי גבורה שנגז-רו מניר צבעוני ועל אדן החלון הגבוה עמדה החנוכה על שמונת גביעיה הזכוכית שפתיל-ות לבנות היו תקועות בהם. הכל הריעו לקראת רפאל ומלווהו, המנהל נגש אל רפאל לקח מידו את בקבוק השמן ואמר: - כששענו את ההתפוצצות ואת היריות בטוהים היינו שלא תוכל להגיע, אך רואה אני כי לא נרתעת ואף מצאת לך מלווה מזויין. היו ברוכים. ועתה ילדים נגש להדלקת הנרות. רפאל, שטרה להביא את השמן, לו הזכות להדליק נר ראשון של

חניכה ולזמר את הברכות. בואה, איפוא, רפאל, עמוד על הכסא הזה, צק את השמן אל הגביעים וברך בקול. ובטרם כלות המנהל את דבריו תפס הבחור בעל הכובע הגרב את רפאל ובמפת יד אחת העמידו על הכסא ליד החנוכיה. בידיים רועדות יצק רפאל את השמן אל תוך הגביעים, פתח פיו וברך: ברוך אתה ה'; ; ; ; להדליק נר של חנוכה. ותוך כדי כך הדליק את השמש ובשמש הדליק את הנר הראשון. בקול רועד ונרגש המשיך רפאל בשתי הברכות האחרות ולעומתו ענו כל הנאספים בשירת "מעוז צור ישועתי" אדירה. זה היה נשף החנוכה האחרון שחגגו ילדי ישראל בירושלים העתיקה שכעבור זמן מה נפלה בידי האויב.